

Mellan spelet, taktiken och sakpolitiken

En uppsats om Decemberöverenskommelsens
(o)försvarbarhet

Abstract

The national Swedish election in 2014 resulted in The Sweden Democrats holding ultimate balance of power between the two major party-blocs. The party used its newfound power to strike the government's budget proposition which caused the prime minister to call for an extra election. In order to restrain this political authority the red-green government and the Alliance established *The December Agreement* – regarding principles for government formation and acceptance of a minority government's budget. Due to the agreement the government could stay in office and the extra election be avoided.

This study aims to examine the controversy between broad political agreements and the idea of the representative democracy. This is done by answering the question of why The December Agreement is to be considered (un)democratic? The question is answered by comparing the premises of the agreement to established theories of democracy concerning democratic accountability, accurate representation of the people's views and political stability.

The thesis concludes that the agreement is to be considered democratic as it cured the parliamentary crisis by providing stability, but undemocratic as the agreement violate some of the basic democratic values – e.g. the ability of practicing rightful democratic accountability and allowing an inclusive representation of political views of the citizenry.

Nyckelord: Decemberöverenskommelsen, budgetkris 2014, extraval 2015, konsensusdemokrati, demokratiskt ansvarsutkrävande, samarbetspolitik, politiska överenskommelser, representativ demokrati, åsiktsrepresentation.

Antal ord: 9677

Innehållsförteckning

1	Introduktion	1
1.1	Inledning.....	1
1.2	Problemområde	2
1.2.1	Syfte och frågeställning.....	2
2	Vetenskaplig kontext	3
2.1	Den representativa demokratins snårighet	3
3	Uppsatsdesign	5
3.1	Metod	5
3.2	Disposition	6
3.3	Material	6
3.4	Klargörande av begrepp	7
3.4.1	Negativ parlamentarism	7
4	Teoretisk referensram	9
4.1	Leif Lewin om <i>demokratiskt ansvarsutkrävande</i>	9
4.1.1	Nyckelelement för demokratiskt ansvarsutkrävande	11
4.2	Arend Lijphart om <i>konsensusdemokrati</i>	11
4.2.1	Nyckelelement för konsensusdemokratins	14
4.3	Jämförelse mellan Lewins och Lijpharts teoretiska utgångspunkter	14
5	Empirisk undersökning	16
5.1	Decemberöverenskommelsen kärna.....	16
5.2	Decemberöverenskommelsens implikationer	16
5.3	Partiledardebatt den 14 januari år 2015.....	17
5.3.1	Behovet av Decemberöverenskommelsen uppkomst.....	17
5.3.2	Syftet med Decemberöverenskommelsen	18
5.3.3	Negativa egenskaper hos Decemberöverenskommelsen.....	19
6	Analys och diskussion	21
6.1	Analys – Lewins <i>demokratiska ansvarsutkrävande</i>	21
6.1.1	Överenskommelsen och ansvarsutkrävande genom valhandlingen	21
6.1.2	Överenskommelsen och urskiljande av distinkta politiska ståndpunkter.....	22
6.1.3	Överenskommelsens betydelse för demokratins spelregler	23
6.2	Analys – Lijpharts <i>konsensusdemokrati</i>	24

6.2.1	Överenskommelsen och åsiktsrepresentation.....	24
6.2.2	Överenskommelsen och långsiktig politisk stabilitet.....	25
6.2.3	Överenskommelsen och maktbalans mellan regering och opposition	26
6.2.4	Överenskommelsens betydelse för demokratins spelregler	26
6.3	Diskussion kring de två analyserna	27
6.3.1	Decemberöverenskommelsens demokratiska försvarbarhet	27
6.3.2	Decemberöverenskommelsens demokratiska oförsvarbarhet	28
6.3.3	Övergripande kommentar.....	28
7	Slutsats	29
8	Uppslag för vidare forskning	30
9	Referenser	31
10	Bilagor.....	34

1 Introduktion

1.1 Inledning

I september år 2014 konfronterades det svenska parlamentet med ett valresultat utan dess like. Över en tiondel av väljarskaran hade röstat på ett parti som övriga riksdagspartier tagit avstånd ifrån. Sverigedemokraternas roll som vågmästare ställdes nu på sin spets genom partiets tillskansande av ca 13 procent av befolkningens röster (Aylott, 2014; Jungar et al., 2015; Valmyndigheten, 2014). Riksdagen fick se prov på Sverigedemokraternas möjlighet till inflytande över parlamentet då det i december år 2014 var tid för omröstning kring regeringens budgetproposition. Partiet såg sin chans att utöva påtryckningar, i synnerhet i frågan om utgifter gällande immigration. Regeringen (bestående av Socialdemokraterna och Miljöpartiet) hamnade i ett dödläge – den föreslagna budgeten fick inte nödvändigt stöd i riksdagen (Aylott, 2014). Statsminister Stefan Löfvens agerande – efter utslaget att den rödgröna regeringens budgetförslag inte godkänkts av riksdagen – är nästintill unikt i svensk historia. Löfven annonserade att ett nyval skulle utlysas och hållas i mars år 2015 – ett förfarande som inte ägt rum i Sverige på ett halvt sekel (Aylott, 2014; Hellström et al., 2014).

Att partikonstellationen för en svensk regering inte besitter majoriteten av riksdagsmandaten är emellertid inget extraordinärt. Istället är minoritetsregeringar just ett kännetecknande drag för den svenska demokratin (Bäck, 2010, s. 38). Johan Hellström, Hanna Bäck och Daniel Walther påpekar dock att Sverigedemokraternas framskridande kan komma att ha betydelse för frekvensen av extraval och skiften av regering – givet att blockpolitiken med en tudelning mellan de rödgröna och allianspartierna kvarstår och att dessa inte lyckas erhålla egen riksdagsmajoritet (Hellström et al., 2014).

Vid inträffandet av regeringens budgetkris tog dock de två regeringspartierna och Alliansens fyra parter (Centerpartiet, Folkpartiet, Kristdemokraterna och Moderaterna) till handling för att mota Olle i grind. De sex partierna lyckades i december nå en uppgörelse bl.a. kring den brännheta budgetfrågan, vilken säkrade den rödgröna regeringens överlevnad (Tv4 Nyheterna, 2014). Decemberöverenskommelsen lyckades avstyra iscensättandet av ett historiskt svenskt extraval – åtminstone denna gång!

Föga förvånande var befolkningens reaktioner på förfarandet allt annat än en harmonisk suck av lättnad över nyvalets uteblivande. Istället uppstod en intensiv kontrovers kring överenskommelsens försvarbarhet och dess innebörd för den svenska demokratin. Den överenskommelse – som etablerat stabilitet inom riksdag och regering – initierade istället ett vankelmod hos en betydande del av

befolkningen i fråga om huruvida tillvägagångssättet verkligen var att betrakta som samstämmigt med riktlinjerna för den svenska demokratin (SVT Nyheter, 2014).

1.2 Problemområde

Vandringen från ett flerpartisystem till ett snarast bipolärt via fördjupad blockpolitik genom Alliansen inför valet år 2006, Sverigedemokraternas stora framgång år 2014, Stefan Löfvens varslande om extraval samt Decemberöverenskommelsens avväjande av detta torde i högsta grad motivera varför den svenska partipolitiska arenan är ett intressant föremål för statsvetenskaplig forskning (Aylott, 2014; Davidsson, 2014; Jungar et al., 2015).

Bedrivandet av en studie kring Decemberöverenskommelsen motiveras genom kontrasten mellan att Sveriges valsystem framhålls som ett av de mest proportionella i Europa och det faktum att uppställandet av ett partiöverskridande avtal kunde generera överlevnaden av Löfvens rödgröna budget och regering – trots motstånd från riksdagens tredje största parti (Decemberöverenskommelsen, 2014, s. 1; Gallagher et al., 2011, s. 391; Jungar et al., 2015). Detta torde kunna tolkas som ett utmärkande av en potentiell konflikt mellan partiöverskridande samarbeten och den reella möjligheten till rättvisande politisk representation av befolkningen.

Sverigedemokraternas vågmästarroll och Decemberöverenskommelsens hämmande av denna – beträffande regeringens budgetproposition – kan hänföras till ett statsvetenskapligt problemområde med en vidd långt bortom den svenska politiska arenan (Jungar et al., 2015). Den observerade utvecklingen illustrerar en övergripande problematik om hur politiska överenskommelser kan ha avgörande betydelse för den representativa demokratis spelregler. Denna uppsats bidrar med en ökad förståelse för hur denna problematik aktualiserats och påverkat den svenska partipolitiska arean efter det omvälvande riksdagsvalet i september år 2014.

1.2.1 Syfte och frågeställning

Med utgångspunkt i det problemområde som formulerats ovan syftar denna uppsats till att *undersöka kontroversen mellan breda politiska överenskommelser och idén om den representativa demokratin.*

Föremål för studien är den svenska politiska arenan efter riksdagsvalet i september år 2014. Syftet uppfylls genom att söka svaret på frågeställningen *varför är Decemberöverenskommelsen demokratiskt (o)försvarbar?*

2 Vetenskaplig kontext

Den semantiska förståelsen för ordet demokrati som *folkstyre* är knappast kontroversiell. Denna lingvistiska enkelhet förtas emellertid ögonblickligen så fort termen folkstyre yppats. Istället ersätts den av en ofantlig begreppslig snårighet gällande den empiriska och normativa innebörden av demokrati. Som motpoler i detta konceptuella spektrum står den representativa demokratin och direktdemokratin (Stubbergaard, 2002, s. 201). Att denna uppsats fokuserar den representativa demokratin utgångspunkter följer av att Decemberöverenskommelsen i Sverige – en representativ demokrati – valts som studieobjekt. Därmed inte sagt att förståelsen för innebörden av representativ demokrati är okomplicerad. Närmast föreligger det motsatta.

2.1 Den representativa demokratin snårighet

För den representativa demokratin kan ehuru en gemensam kärna identifieras. Folkets primära politiska roll består av att utse representanter, vilka skänks uppdraget att agera som väljarnas företrädare i politiskt beslutsfattande (Stubbergaard, 2002, s. 202). Deltagande i beslutsfattande är exklusivt för framröstade politiker. Folkets inflytande över dessa avgöranden utgörs istället just av processen att rösta fram önskvärda representanter (Esaiasson, 2002, s. 208). I den representativa demokratin föreligger alltså en förbindelse mellan väljare och de valda som kan kläs i termer av ett principal-agent-förhållande (Enroth, 2014, s. 156). I förhållandet förutsätts att folket (principalen) kan granska och utkräva ansvar av representanten (agenten). Principalens primära kontrollmekanism är i detta fall, möjligheten att först rösta fram och sedan (om så önskas) rösta bort politiska representanter (Esaiasson, 2002, s. 211; Stubbergaard, 2002, s. 202). Detta förhållande utmärker att den svenska parlamentarismen vilar på idén att den styrande makten är delegerad från folket – via röstning i riksdagsval – till landets regering (Persson, 2010, s. 81-82).

Inbyggt i principal-agent-förhållandet finns potentialen till konflikt mellan dessa två parter intressen (Hermansson & Persson, 2010, s. 17). Det är för den representativa demokratin därför synnerligt angeläget att folket kan ställa politiker till svars. I Sverige befästs idén om politikerns roll som ombud för folkets vilja genom regeringsformens två grundpelare för demokratisk representativitet; lika rösträtt och fri åsiktsbildning (Stubbergaard, 2002, s. 203-204).

Beträffande de svenska statsrådets representativitet hävdar Thomas Persson att dessa inte väl återspeglar den svenska befolkningen. Istället utgör de en homogen elit (Persson, 2010, s. 70). I konflikt med idén om att politiska partier för folkets

talarna tornar Richard S. Katz och Peter Mairs kartellpartiteori upp sig. Enligt teorin agerar partier som karteller för att motverka politisk friktion och säkra egen framgång (Katz – Mair, 2009, s. 753-754). Förespråkare för detta synsätt menar att formandet av partiöverskridande samarbete leder till en avpolitisering – dvs. en överdriven politisk koherens som medför att variationen i det partipolitiska innehållet kraftigt reduceras (Hagevi, 2014, s. 160-162). Att befästa sin maktposition genom att existera i harmoni med andra politiska partier, anses resultera i att politikernas funktion som representanter för folket försummas (Enroth, 2014, s. 149; Esaiasson, 2002, s. 212). Detta ses som hämmande för demokratin (Katz – Mair, 2009, s. 759). En ökad politisk harmoni mellan partier kan leda till att frågan om vem som ska hållas ansvarig för vad blir avsevärt mer komplicerad. Varför samarbeten som innebär en homogenisering kan försvåra möjligheten till folkets ansvarsutkrävande genom valhandlingen (Philip, 2009, s. 48-49). Ytterst allvarlig anses situationen vara för de system där minoritetsregeringar är frekvent förekommande (Bäck, 2010, s. 54-55).

Som motpol till denna samarbets homogenisering av politiskt sakinhåll framhåller Simon T. Franzmann heterogenitet inom parlament och regering som det som ytterst främjar framgångsrik politisk innovation (Franzmann, 2011, s. 339). I polemik till detta påstående hävdar Henrik Enroth (2014) att oavsett orsak till samarbete bör dock en viss grad av detta ses som ytterst nödvändigt för att partipolitiken ska bli regeringsmässigt hanterbar samt att en motsättning mellan kartellliknande samarbeten och god politisk representation inte med nödvändighet måste uppstå (Katz – Mair, 2009, s. 756-757).

Passagen ovan illustrerar en pågående diskussion kring betydelsen av politiskt samarbete och ansvarsutkrävande från demokratin *demos*. Mot bakgrund av denna snårighet motiveras ytterligare studerandet av Decemberöverenskommelsens demokratiska (o)försvarbarhet – i egenskap av att avtalet formulerar premisser för den svenska demokratin.

3 Uppsatsdesign

3.1 Metod

Den grundläggande metodologiska utgångspunkten för uppsatsen är genomförandet av en enskild fallstudie med förklarande ambition (Esaiasson et al., 2012, s. 34-36.; Teorell & Svensson, 2007, s. 22, 80). Betoningen ligger emellertid på det teoretiska resonemanget, vilket får avgörande konsekvenser för uppsatsen. Studien tar avstamp i en av aspekterna för den rådande demokratiteoretiska diskussionen – politiska överenskommelsers betydelse för den representativa demokratin. Denna diskussion aktualiseras i uppsatsen genom lyftandet av Decemberöverenskommelsen som empiriskt fall. Valet av Decemberöverenskommelsen som studieobjekt motiveras av att avtalet ses som en huvudanledning till avvärijandet av det extraval Stefan Löfven ämnade utlysa (Jungar, et al., 2015). Avtalet illustrerar därmed hur politiska överenskommelser kan påverka förutsättningarna för parlamentarismen och den representativa demokratin. Decemberöverenskommelsen placeras därav med lätthet in i den rådande demokratiteoretiska diskussionen och påvisar hur denna är högst relevant i den svenska politikens samtid.

Detta medför att tillvägagångssättet kan tyckas något bakvänt, då valet av empiriskt fall föregås av den generella teoretiska diskussionen. Förfarandet anses emellertid öka studiens generaliserbarhet då övervägandet att låta teorin styra valet av fall gör att slutsatser för den aktuella studien kan överföras till en kategori av företeelser liknande Decemberöverenskommelsen (Teorell & Svensson, 2007, s. 48).

Studien har närmast formen av en premissanalys. Intresset för premisser återkommer både i uppsatsens teoretiska och empiriska del. Beträffande den teoretiska delen återspeglas detta i att centrala nyckelelement för respektive demokratiteori identifieras. Dessa nyckelelement utformas till att kapsla in vad som – enligt teorin – främjar respektive kränker en demokrati. Detta stipulerar alltså omsättningen från teoretisk referensram till ett analytiskt brukbart instrument. För att fånga premisserna för Decemberöverenskommelsen är den empiriska presentationen av denna fokuserad till att behandla behovet av överenskommelsens *uppkomst*, dess *syfte* och eventuella *negativa egenskaper*¹.

---

¹ Notera att ordvalet *negativa egenskaper* inte förutsätter att resultatet för undersökningen ska visa på att Decemberöverenskommelsen är demokratiskt försvarbar. Terminologin har valts med utgångspunkt i att sökandet efter *negativa egenskaper* ses som ett nödvändigt komplement till utredandet av *uppkomsten* och *syftet* med överenskommelsen, vilka antas framhålla dess *positiva egenskaper*.

Då en av den statsvetenskapliga forskningsdoktrinen främsta varningsflaggor höjs gällande studerandet av sådant som ännu ej har inträffat kan det för läsaren tyckas lite märkligt att detta papper fokuserar Decemberöverenskommelsen (Teorell & Svensson, 2007, s.33). I egenskap av att ligga nära skrivandets samtid kan man argumentera för att en studie av överenskommelsens effekter riskerar att resultera i ovissa spekulationer. Ett förtydligande kring att intresset för uppsatsen ligger i överenskommelsen som sådan – i dess premisser och antaganden – är därför på sin plats. Att studera utgångspunkterna för effekter på demokratin (snarare än verkningarna) av Decemberöverenskommelsen avvärjer risken att arbetet anammar andan av en siarverkstad, vilket motiverar valet av uppställda metodologiska utgångspunkter.

Kopplingen mellan teori och empiri görs genom en diskussion kring hur teoriernas *nyckelelement* korresponderar till just Decemberöverenskommelsens *uppkomst, syfte och eventuella negativa egenskaper*. Dvs. genom att söka efter främjande respektive kränkningar av de teoretiska nyckelelementen i det empiriska materialet. Avsikten är att låta de två olika teorierna – var för sig – besvara den uppställda frågeställningen för att sedan diskutera dessa (o)lika svar.

3.2 Disposition

För uppsatsen innebär det ovanstående att följande design har utformats. Den teoretiska referensramen presenteras inledningsvis och nyckelelement – för valda utgångspunkters syn på vad som främjar respektive kränker en demokrati – identifieras och jämförs. Därefter presenteras Decemberöverenskommelsens innebörd och hur den ventilerats under en partiledardebatt onsdagen den 14 januari år 2015. Sedan tar uppsatsens analys vid. Denna utgörs av en diskussion kring hur den uppställda frågeställningen kan besvaras (o)lika, i ljuset av respektive teoretiskt perspektiv. Som ledstjärna för denna diskussion står de teoretiska nyckelelement som inledningsvis identifierats. Uppsatsen avslutas med ett besvarande av den uppställda frågeställningen samt förslag på uppslag för vidare forskning.

3.3 Material

Det empiriska underlag som valts för uppsatsen utgörs av Decemberöverenskommelsen i sig samt ett protokoll från en partiledardebatt i riksdagen onsdagen den 14 januari 2015. Intresset för Decemberöverenskommelsen som sådan styrks av att denna står som centralt studieobjekt för uppsatsen. Protokollet för partiledardebatten har valts som material för denna studie med utgångspunkt i att detta var den första partiledardebatten i Sveriges riksdag efter tillkännagivandet av att de fyra allianspartierna och den rödgröna regeringen ingått

ett avtal gällande parlamentarisk praxis, i form av Decemberöverenskommelsen. Valet att studera just en partiledardebatt motiveras av att denna form av material tillåter undersökandet av politiska utsagor utan att dessa yttranden tolkats eller färgats av en intermediär. Ytterligare relevans för det valda materialet återfinns i partiledarnas egenskap av att vara just partiledare, då det är dessa som sammanstrålat och iscensatt Decemberöverenskommelsen. För studiens intresse står agerandet hos politiska partier på den nationella nivån – ytterligare en orsak till varför intresse riktas mot kärnfigurer i den nationella legislaturen.

I detta avsnitt bör även en kommentar fällas kring att det i vissa fall i studien refereras till information hämtad från två fristående bloggar. Detta gäller ej det empiriska materialet, utan förekommer i andra delar av uppsatsen (såsom kapitel 1 *Introduktion*, kapitel 2 *Vetenskaplig kontext* etc.). Refererande till bloggar kan förefalla besynnerligt, varför ett förtydligande kring vilka som står bakom dessa anses nödvändigt. De två bloggarna – *Politologerna* respektive *Om Makt och Politik* – är jämförbara till sin karaktär, varför resonemanget nedan gäller dem båda. Bakom bloggarna står forskare i statsvetenskap vid Göteborgs, Linköpings och Uppsalas universitet respektive Umeås och Lunds universitet samt Södertörns högskola (*Om Makt och Politik*, 2014; *Politologerna*). De som tillåts presentera inlägg är alltså erkända forskare inom den statsvetenskapliga doktrinen varför tillförlitligheten i den presenterade informationen anses jämförbar med den som generellt tillmäts mer omfattande vetenskapliga artiklar av samma typ av författare.

3.4 Klargörande av begrepp

För förståelse för uttolkandet av Decemberöverenskommelsens betydelse för det svenska styrelseskicket är det av relevans att läsaren har viss kännedom om utgångspunkterna för bildandet av regering. Därför avhandlas premisserna för den svenska negativa parlamentarismen – ytterst översiktligt – nedan. Återkoppling till denna framställning sker i avsnittet för resonemang kring Decemberöverenskommelsens innebörd (se 5.2 *Decemberöverenskommelsens implikationer*.)

3.4.1 Negativ parlamentarism

Det förhållande som råder i Sverige mellan regering och riksdag refereras generellt till som *negativ parlamentarism*. Den negativa parlamentarismen – som står i kontrast till den positiva – innebär att regeringen enbart måste tolereras av en majoritet i parlamentet, dvs. att en majoritet inte ska rösta emot föreslagen statsminister och därmed dess regeringskonstellation (Bergman, 2011, s. 139, 143-145). Denna princip är av relevans för tolkandet av Decemberöverenskommelsens innebörd då metoderna för den negativa parlamentarismen i praktiken innebär att såväl frånvarande som nedlagda röster räknas som ett stöd för förslaget. För att

hindra föreslagen regeringsbildning från att få förtroende i riksdagen krävs alltså att en majoritet av ledamöterna aktivt väljer att rösta nej till förslaget (Davidsson, 2014).

Denna omständighet har inneburit ett underlättande för bildandet av svenska minoritetsregeringar. Mot att föreslagna regeringar varit villiga att ge efter på vissa punkter har dessa funnit stöd hos oppositionspartier som därför valt att lägga ner sina röster och indirekt rösta för den aktuella konstellationen (Bäck, 2010, s. 55; Jungar et al., 2015). Principen för negativ parlamentarism har alltså skänkt möjlighet till bildandet av minoritetsregeringar men även bäddat för samförstånd mellan oppositionspartier och regering.

4 Teoretisk referensram

Ur den uppsjö av demokratiteoretiska utsagor och ståndpunkter som presenterats inledningsvis har två specifika teoretiker valts ut för att befästa diskussionens spännvidd gällande uppfattningen om politiskt samarbets effekter för demokratin. Valet av de två specifika perspektiven motiveras av att de båda teoretikerna tydligt tar utgångspunkt i formulerandet av vida politiska överenskommelser, för att sedan ta kliv i fundamentalt olika riktningar mot vad dessa överenskommelser innebär för demokratin. Denna kontrast anses berika uppsatsens slagkraft.

4.1 Leif Lewin om *demokratiskt ansvarsutkrävande*

Leif Lewin presenterar hur formen för Sveriges styrande i viss mån karaktäriserat en majoritetsdemokrati men samtidigt visat tydliga drag för vad som kännetecknar en samarbetsdemokrati. Lewin påvisar hur landet slitits mellan dessa renodlade former men lyfter dragen för en samarbetsdemokrati som övervägande. För Lewin bottnar skillnaden mellan de två demokratiformerna främst i typen av maktfluktuationer. I en majoritetsdemokrati syns en tydlig tudelning mellan regering och opposition. Samarbetsdemokratin karaktäriseras istället av att samtliga parter ska tillmätas inflytande, utan distinkta motsättningar. Detta resulterar i att olika åsikter i samarbetsdemokratin besitter liknande typ av kraft till påverkan samtidigt, medan den övervägande makten i majoritetsdemokratin skiftar vartefter konstellationen för regering och opposition tydligt förändras över tid (Lewin, 2002, s. 14-15, 21, 27, 126).

Lewin menar att den svenska ambivalensen mellan de två formerna står att finna delvis i att det politiska samtalet det senaste seklet till stor del förts mellan två tydliga block – en dikotomi typisk för majoritetsdemokratin. Samtidigt har Sverige emellertid en lång tradition av minoritetsregeringar. Kollaboration har blivit ledord för dessa konstellationer som sökt stöd såväl till höger som vänster – ett befästade drag för samarbetsdemokratin (Bäck, 2010, s. 38; Lewin, 2002, s. 21-28).

I denna representativa demokratins gråzon belyser Lewin möjligheten till demokratiskt ansvarsutkrävande² som potentiellt problematisk. Leif Lewin formulerar kärnan för den politiska rollfördelningen som att det är politikernas

---

² Notera den återkommande terminologin *demokratiskt ansvarsutkrävande*. För uppsatsen avser detta just folkets ansvarsutkrävande gentemot politiker i en representativ demokrati – ej en indikation på variationen av möjlighet till ansvarsutkrävande befolkningen sinsemellan.

uppgift att tydligt formulera distinkta handlingsalternativ (inom ramen för det politiska partiet). Sedan är det befolkningens uppgift att mellan dessa preciserade ståndpunkter rösta för det parti som bäst representerar väljarens idéer. Lewin betonar att det är centralt att partierna infriar åtminstone en del av de uppställda vallöften. Möjligheten att ställa partier till svars om de misslyckas med att representera väljarna på önskat vis, lyfts som en av grundpelarna för den representativa demokratin (Lewin, 2002, s. 17, 431; Lewin, 2007, s. 3-4, 110).

Lewins idé om ansvarsutkrävande som ett nyckelelement för den representativa demokratin tar utgångspunkt i att det ovan nämna principal-agent-förhållandet föreligger mellan väljare och politiker. I detta sammanhang preciserar Lewin ansvarsutkrävande som skyldigheten hos en agent att stå till svars för sitt agerande inför sin principal, som å sin sida kan straffa agenten om denne misslyckas med att handla i enlighet med vad som förväntats (Lewin, 2007, s. 3). Enligt modellen är det på själva valdagen som politikerna står till svars inför befolkningen. Möjlighet till ansvarsutkrävande formuleras som ett av demokratins centrala värden – det anses vara befolkningens rätt att genom demokratiska val tydligt kunna påverka regeringssammansättningen. Denna makt hos folket kan bara infrias om det på förhand är tydligt vad olika partier står för och vilken regeringsbildning som är aktuell vid olika valresultat (Lewin, 2007, s. 3, 4, 97, 100).

Som en avart till den ideala möjligheten för befolkningens ansvarsutkrävande lyfter Lewin existerandet av politiska samarbeten och överenskommelser. Författaren framhåller att politiker tenderar att genom otydlighet i måluppsättningar söka undkomma befolkningens skuldfällning. Denna otydlighet i kombination med en ovisshet om vilken regeringsbildning som blir aktuell vid breda politiska samarbeten, formulerar Lewin som ett utmanande av demokratin (Lewin, 2007, s. 95, 100, 180, 185). Synnerligt prekär anses breda överenskommelsers inverkan på relationen mellan opposition och regering. Lewin är mycket kritisk till hur överenskommelser mellan partier kan resultera i att endast små skiftningar i regeringskonstellationen uppstår efter val – en kränkning av möjligheten till ansvarsutkrävande som centralt värde för demokratin (Lewin, 2007, s. 95, 185, 193).

Övergripande höjer Lewin en varningsflagga för de konsekvenser samarbeten och överenskommelser har för demokratins spelregler. Författaren menar att det finns en motsättning mellan befolkningens demokratiska valmöjlighet och strävan efter konsensus mellan partier. Överenskommelser riskerar att resultera i en kraftig reduktion av befolkningens självbestämmanderätt – en urholkning av demokratin. Därtill betonar Lewin att samarbete inte innebär att minskad möjlighet till ansvarsutkrävande är befogad (Lewin, 2007, s. 184, 186). Essensen i författarens kritiska hållning mot politiska överenskommelser sammanfattas i sin enkelhet genom frågan om vem invånarna ska hålla ansvarig när alla samarbetar (Lewin, 2007, s. 12)?

Som framgår ovan är Leif Lewin primärt verksam i den svenska kontexten. För landet har minoritetsregeringar varit snarare regel än undantag, varför den svenska politiska arenan präglats av åtskilliga samarbeten och överenskommelser. Det huvudsakliga argumentet för formulandet av överenskommelser mellan partier menar Lewin vara att samarbeten anses skapa en högre grad av stabilitet och

långsiktighet i det politiska klimatet. Författaren avvisar emellertid detta argument mot bakgrund av två tydliga omständigheter. För det första lyfter Lewin att överenskommelser inom det svenska parlamentet tenderar att brytas och luckras upp. Denna erfarenhet ger anledning till att vara skeptisk inför hållbarheten i nya överenskommelser. För det andra menar Lewin att om överenskommelserna faktiskt skulle hållas medför dessa risken att väljarkåren mister sin möjlighet till inflytande med avseende på konstellationen av opposition och regering (Lewin, 2002, s. 22, 29-31). Författaren menar att ”framgångsrik samarbetspolitik står i konflikt med det grundläggande demokrativärdet att medborgarna ska vara suveräna på valdagen” (Lewin, 2002, s. 31). Ytterst vanskelig blir situationen om överenskommelsen dessutom träffas bakom lyckta dörrar – bortom folkets synhåll (Lewin, 2002, s. 136-137).

4.1.1 Nyckelelement för demokratiskt ansvarsutkrävande

Ur avsnittet ovan kan ett antal nyckelelement för Leif Lewins idé om demokratiskt ansvarsutkrävande identifieras. Initialt menar Lewin att väljarnas möjlighet att på valdagen hålla politikerna till svars är en grundpelare för den representativa demokratin. Att på detta vis utkräva ansvar av sittande politiker fordrar att nationella val har reell inverkan på sammansättningen av regering och opposition. Därtill är en förutsättning för detta att de väljande tydligt kan urskilja olika partiers ståndpunkter. Som ett hot mot folkets suveränitet ställer Lewin politiska samarbeten då breda överenskommelser anses medföra risken att endast en mindre rotation inom regeringen uppstår – även om valresultatet torde innebära en distinkt omfördelning.

De teoretiska nyckelelementen – för demokratiskt ansvarsutkrävande – kan därmed formuleras i tre huvudpunkter; väljarnas möjlighet att hålla politiker till svars genom att valresultat ger *reell inverkan på sammansättningen av regering och opposition*, väljarnas möjlighet att urskilja *distinkta ståndpunkter* mellan partier och att breda överenskommelser medför *risken att endast mindre rotationer inom regeringen uppstår efter val*.

4.2 Arend Lijphart om *konsensusdemokrati*

I befästandet av en kontrasterande syn på politiskt samarbete och överenskommelser mellan olika partier tornar Arend Lijphart upp sig. För sin teoretiska utgångspunkt i analysen av representativa demokratier formulerar Lijphart två renodlade demokratiformer. Lijphart skiljer på majoritetsdemokratin och konsensusdemokratin, vilka gemensamt formar ett graderat analyschema. I analysen av olika demokratisamanställningar kan de studerade objekten placeras in i det uppställda schemat, för att påvisa om dragen av majoritets- eller konsensusdemokrati dominerar i det aktuella fallet (Lijphart, 2012, s. 3-4, 244).

För de två demokratiformerna ställer Lijphart upp ett antal motpoler, för vilka den ena extreman stipulerar majoritetsdemokratin medan den andra exemplifierar dragen av en konsensusdemokrati. Dessa kontraster delas upp i två kategorier – kallade demokratins två dimensioner. Den *andra* dimensionen behandlar skillnaden mellan en enhetsstat och en federation. Enhetsstaten associeras med majoritetsdemokratin som utmärks av en central regering i ett enkammarparlament. Majoritetsdemokratin förknippas även med en flexibel konstitution och att den lagstiftande makten är begränsad till parlamentet. Det motsatta gäller för konsensusdemokratin med avseende på Lijpharts andra dimension. Konsensusdemokratin utmärks av att vara en federation med decentraliserad verkställande makt. Vidare präglas konsensusdemokratin av att parlamentet är uppdelat i två kammare, att konstitutionen är rigid och att domstolar har lagprövande makt (Lijphart, 2012, s. 3-4).

Av större intresse är emellertid Lijpharts *första* dimension, vilken behandlar relationen mellan den verkställande makten och övriga partier i parlamentet. Majoritetsdemokratin kännetecknas av enpartiregeringar som har påtaglig dominans över parlamentet. Detta uppträder i synnerhet i tvåpartisystem som tillämpar någon form av icke-proportionellt valsysteem. Även för denna dimension illustrerar den renodlade konsensusdemokratin rakt motsatta förhållanden. Denna form utmärks istället av breda koalitionsregeringar och en mer påtaglig maktbalans mellan verkställande makt och den lagstiftande. Detta förhållande är sprunget ur att flerpartisystem och proportionella val är ledande för konsensusdemokratin (Lijphart, 2012, s. 3). Att denna dimension är av störst relevans för den aktuella studien motiveras av att fenomenet Decemberöverenskommelsen primärt berör just denna första dimension – den parlamentariska konstellationen gällande regering och opposition. Mot bakgrund av detta fokuseras denna dimension i det vidare resonemanget.

Lijphart stannar emellertid inte vid att göra en distinktion mellan demokratimodellerna. Istället framhåller författaren konsensusdemokratin som en demokratiform av högre kvalitet, jämfört med majoritetsdemokratin. Lijphart betonar att detta uttalande är grundat i empiriska resultat och att kvalitetsskillnaden mellan konsensus- och majoritetsdemokrati är synnerligt stor när dragen för konsensusdemokrati dominerar i analysens första dimension. (Lijphart, 2012, s. 8, 274, 294-295). Beträffande de svenska förhållandena drar Lijphart slutsatsen att Sverige i den första dimensionen har tydliga drag av en konsensusdemokrati medan landet i den andra dimensionen mer liknar en majoritetsdemokrati (Lijphart, 2012, s. 244). Detta motiverar ytterligare varför Lijpharts första dimension är synnerligt intressant i detta fall.

Tack vare att författaren formulerat en varierande skala mellan de två demokratiformerna går det att anta att de fördelar som framhålls inom ramen för en konsensusdemokrati även går att tolka som förbättrande omständigheter för majoritetsdemokratin – dvs. generellt kvalitetshöjande förutsättningar för representativa demokratier. För Lijphart står just möjligheten till rättvisande politisk representation som centralt för demokratin (Lijphart, 2012, s. 282).

Kärnan för konsensusdemokratis kvalitet anses ligga i dess tendens till förekommandet av politiska förhandlingar och överenskommelser. Essensen i

Lijpharts uppfattning sammanfattas genom att frågan om för vilkas intresse regeringen ska vara lyhörd när folket är oense och har åtskilda preferenser, besvaras med att så många människor som möjligt ska bli hörda (Lewin, 2012, s. 2). En förutsättning för att denna form av åsiktsinkluderande demokrati är att vida partiöverskridande överenskommelser träffas. Önskvärt är breda koalitionsregeringar vilka snarast bedriver en form av samarbete med oppositionen. Så många partier som möjligt bör dela på den verkställande makten, vilken ska figurera i en balanserad maktharmoni med existerande opposition (Lijphart, 2012, s. 2, 32-35). Här framhåller dock författaren att det kan vara nödvändigt att skilja på två typer av politiska beslut. Övergripande överenskommelser gällande spelregler kan vara lättare att fatta mellan regering och opposition, medan regeringen tenderar att ha ett övertag gällande det mer detaljerade beslutsfattandet. Politiska samarbeten och överenskommelser anses främja befolkningens åsiktsrepresentativitet genom att maktbalans mellan regering och legislatur främjas. Då god åsiktsrepresentation anses ekvivalent med god politisk jämlikhet menar Lijphart att politiska överenskommelser befrämjar demokratin (Lijphart, 2012, s. 85, 105, 255, 274, 282).

Lijphart menar inte enbart att politiska överenskommelser och samarbeten främjar adekvat representation av demokratin *demos*. Författaren belyser även hur politiska förslag som stöttas av ett brett samarbete tenderar att skänka politiken en högre grad av framgång och stabilitet. Författaren betonar alltså hur breda politiska överenskommelser även berikar politikens långsiktiga hållbarhet – en kvalitet som anses gagna den representativa demokratin (Lijphart, 2012, s. 257).

Den kritik som riktats mot breda koalitionsregeringar beträffande försvärandet av ansvarsutkrävande av befolkningen avfärdas av Lijphart. Visserligen pointerar författaren att demokratier som inte präglas av partiöverskridande överenskommelser tenderar att resultera i mer omfattande förändringar av regeringskonstellationen, efter att ett val har ägt rum. Ändock menar författaren att det är lättare att påverka regeringssammansättningen i de demokratier som har utmärkande drag av inkluderande regeringsbildning och maktbalans mellan verkställande makt och legislatur. Detta påvisas genom att rotationer i denna typ av regeringar förekommer mer frekvent. Nämnvärt är dock att dessa rubbningar generellt är avsevärt mindre än de där ett parti tydligt dominerar (Lijphart, 2012, s. 279-280).

Relevant för sammanhanget är dock även att göra en kort notis kring den kontext i vilken Arend Lijphart primärt varit aktiv. Lijphart är ursprungligen från Nederländerna – ett faktum vilket torde ha präglat författarens synsätt på den representativa demokratin. I kontrast till Sverige har Nederländerna en historia av mer påtaglig kulturell fragmentering (Lijphart, 1968, s. 1-2). Detta kan förklara varför författaren lägger tonvikt vid att breda överenskommelser – som beaktar varierande åsikter – innebär en bättre politisk representation av folket. Lijphart går så långt som att hävda att för samhällen som utmärks av kulturell och etnisk fragmentering är majoritetsstyre inte enbart odemokratiskt utan även farligt (Lijphart, 2012, s. 30-31).

Författaren beskriver emellertid att uppfattningen om att politiska överenskommelser och samarbeten främjar demokratin, likväl finner relevans i mer

homogena samhällen (Lijphart, 2012, s. 32, 296). Även samhällen med mindre inre motsättningar utvecklar vad Lijphart kallar en ödmjukare och mer hänsynsfull politisk arena³ genom att sträva efter partiöverskridande samklang (Lijphart, 2012, s. 288). Lijphart beskriver hur upplevda externa eller interna hot – t.ex. uppkomsten av ett antidemokratiskt parti – kan vara avgörande faktorer i frammanandet av politiska överenskommelser (Lijphart, 2012, s. 89).

4.2.1 Nyckelelement för konsensusdemokratin

Ur avsnittet ovan kan ett antal nyckelelement för Arend Lijpharts idé om konsensusdemokratin identifieras. Konsensusdemokratin ställs upp som en önskvärd motpol till majoritetsdemokratin. Ett politiskt klimat färgat av breda överenskommelser och samarbeten anses främja befolkningens politiska representation – en nödvändighet för den representativa demokratin. Därtill belyser författaren att partiöverskridande överenskommelser leder till att stabilare och mer långsiktiga politiska beslut fattas. Maktbalans mellan regering och opposition är eftersträvansvärd. Lijphart hävdar även att regeringar bestående av en koalition av olika partier med större lätthet kan förändras efter befolkningens preferenser.

De teoretiska nyckelelementen – för konsensusdemokratin – kan därmed formuleras i fyra huvudpunkter; partiöverskridande överenskommelsers positiva tillskott genom *rättvisande åsiktsrepresentation* och *långsiktig politisk stabilitet*, strävan efter *maktbalans mellan regering och opposition* samt antagandet att *koalitionsregeringar lättare förändras efter befolkningens preferenser*.

4.3 Jämförelse mellan Lewins och Lijpharts teoretiska utgångspunkter

Vid en första anblick kan det tyckas som att Leif Lewin och Arend Lijphart ger uttryck för två fundamentalt olika världsbilder. Tangeringspunkterna mellan de två teoretikerna är dock inte helt frånvarande. Det kanske mest väsentliga som förenar de två är att de båda väljer att göra en tudelning gällande befintliga typer av demokrati. Vidare är dessa dikotomier snarlika för de båda författarna. De båda ställer demokratier med en tydlig distinktion mellan opposition och regering (majoritetsdemokratin) i kontrast till demokratier som präglas av mer påtaglig maktbalans och inkluderande i regeringsbildning (Lewins samarbetsdemokrati respektive Lijpharts konsensusdemokrati). Beaktningsvärt är även att bägge teoretiker kategoriserar Sverige som ett land som har iögonfallande inslag av de båda urtyperna. Detta är högst betydelsefullt då samförståndet för hur demokratier

---

³ Noter att i skildrandet av denna politiska arena använder Lijphart själv den engelska terminologin ”kinder” och ”gentler” för att beskriva konsensusdemokratins taktfullhet (Lijphart, 2012, s. 288).

kan kategoriseras och hur Sverige bör betraktas är en förutsättning för möjligheten till genomförandet av en intressant diskussion kring de två utgångspunkternas kontrasterande syn på betydelsen av partiöverskridande politiskt samarbete.

Efter detta konstaterande ersätts emellertid harmonin mellan författarna av vitt skilda syner på vad som är demokratiskt försvarbart. De huvudsakliga meningsskiljaktigheterna kan formuleras inom ramen för tre områden. De båda resonerar kring *maktfluktuationers betydelse* för demokratin. Lewin ser distinkta fluktuationer som en nödvändig spegling av väljarskarans suveränitet på valdagen – att valresultatet ska ha reell inverkan på parlamentssituationen – medan Lijphart menar att demokratins stabilitet främjas av mindre, mer frekventa rotationer. Direkt kopplad till denna aspekt står uppfattningen om breda *politiska överenskommelsers innebörd*. Lijphart framhåller att samarbeten höjer den representativa demokratins kvalitet genom att berika bredden av åsiktsrepresentation. Lewin däremot understryker att partiöverskridande samarbeten tenderar att innebära att endast mindre skiftningar i regeringskonstellationen uppstår efter val – ett kränkande av befolkningens suveränitet. Det tredje området för motsättning mellan Lewins idé om demokratiskt ansvarsutkrävande och Lijpharts idé om konsensusdemokratin som optimal, innefattar synen på den *representativa demokratins kärna*. Lewin formulerar det fundamentalt viktiga som möjligheten till att ställa representanterna till svars medan Lijphart framhåller mångfaldig politisk representation som det centrala.

Det ovan skrivna innebär att jämförelsen mellan de två teoretiska utgångspunkterna kan reduceras till en kontrasterande syn på vad som är den representativa demokratins mest grundläggande värden. Då denna studie inte har ambitionen att bedöma vilket av dessa värden som borde värderas högst avslutas detta avsnitt istället med ett anspråkslöst konstaterande att Lewins förkärlek för möjligheten till ansvarsutkrävande står mot Lijpharts böjelse för inkluderande representation och politisk långsiktighet.

5 Empirisk undersökning

5.1 Decemberöverenskommelsen kärna

Den 27 december år 2014 presenterades den överenskommelse som dagen innan slutits mellan de fyra allianspartierna – Centerpartiet, Folkpartiet, Kristdemokraterna och Moderaterna – samt regeringspartierna – Socialdemokraterna och Miljöpartiet. Överenskommelsen kom att bli allmänt känd under namnet *Decemberöverenskommelsen*⁴ (Decemberöverenskommelsen, 2014, s. 1; Tv4 Nyheterna, 2014). Den primära utgångspunkten för överenskommelsen är att Sverige ska kunna behålla sin tradition av att styras av minoritetsregeringar. Kärnan i överenskommelsen illustreras genom följande två centrala punkter (Decemberöverenskommelsen, 2014, s. 1):

- Den statsministerkandidat som representerar den största partikonstellationen släpps fram vid omröstning om talmannens förslag. Det sker genom att övriga partier som står bakom denna överenskommelse lägger ned sina röster. Detsamma gäller vid omröstning om sittande statsminister efter ett val.
- Förslaget till rambeslut samt riktlinjer för den ekonomiska politiken från den partikonstellation som är störst släpps fram vid budgetomröstning i kammaren. Om det finns en risk för att förslaget annars skulle falla avstår övriga partier som står bakom denna överenskommelse från att delta i omröstningen. Detsamma gäller även vid beslut om ändringsbudget och vårproposition (inklusive riktlinjer för den ekonomiska politiken).

Utöver befästandet av dessa två grundläggande spelregler utpekas tre politikområden i synnerligt behov av diskussion, förhandlingar och samarbete. Viss blocköverskridande harmoni gällande beslutsfattande kring försvars- och säkerhetspolitik samt pensionssystemet, ses som en nödvändighet för Sveriges stabilitet. Avsikten är att överenskommelsen skall gälla till valdagen år 2022, dvs. över två mandatperioder (Decemberöverenskommelsen, 2014, s. 1-2).

5.2 Decemberöverenskommelsens implikationer

Helt centralt för tolkningen av Decemberöverenskommelsen är uppgörelsens konstaterande av att de övriga partier som står bakom förslaget till statsminister eller budget ska avstå från att rösta. Avgörande är principerna för den svenska

---

⁴ Decemberöverenskommelsen bifogas i sin helhet, se *10 Bilagor*.

negativa parlamentarismen (se 3.4.1 *Negativ parlamentarism*). Att lägga ner sin röst för partiets egen önskan till regeringskonstellation eller budget innebär därmed indirekt att man stödjer ett annat alternativ. Som framgår ovan har detta i praktiken gällt enligt tidigare sedvana – beträffande omröstning gällande statsministerkandidat – men Decemberöverenskommelsen innebär ett tydligt formulerande och befastande av denna praxis, även angående budgetomröstningen. Överenskommelsen kan därför övergripande tolkas – utöver fastställandet av tre områden för politisk dialog – som ett befastande av vedertagen praxis, vilket underlättar för en fortsatt tradition av svenska minoritetsregeringar och godtagandet av dessas budgetpropositioner (Decemberöverenskommelsen, 2014, s. 1).

5.3 Partiledardebatt den 14 januari år 2015

Onsdagen den 14 januari år 2015 hölls riksdagens första partiledardebatt efter tillkännagivandet av Decemberöverenskommelsen den 27 december år 2014 (Riksdagen a; Tv4 Nyheterna, 2014). Ett naturligt inslag i debatten blev därför att behandla den nyligen uppställda överenskommelsen. Nedan redogörs för partiledardebattens centrala budskap gällande uppgörelsen mellan allianspartierna och Sveriges rödgröna regering.

I debatten för emellertid gruppledaren Mattias Karlsson Sverigedemokraternas talan på grund av ordinarie partiledare – Jimmie Åkessons – sjukskrivning sedan oktober år 2014 (Sverigedemokraterna, 2015; Riksdagen b). I skrivande stund har även en ny partiledare för Kristdemokraterna – Ebba Busch Thor – ersatt Göran Hägglund som var partiledare under tiden för hållandet av den studerade debatten (Kristdemokraterna, 2015).

5.3.1 Behovet av Decemberöverenskommelsen uppkomst

Som grundläggande utgångspunkt för nödvändigheten av ett blocköverskridande samarbete lyfter både Socialdemokratiernas och Moderaternas partiledare den turbulenta höst världen mött år 2014. Särskilt fäste sätts vid terroristattacken mot Charlie Hebdo i Paris. Attentatet anses symbolisera ett närvarande hot mot den europeiska demokratin, vilket tas som utgångspunkt för att både Stefan Löfven och Anna Kinberg Batra pointerar att Sverige står inför stora utmaningar – såväl inhemska som utländska (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 1-4, 20).

Som synnerligt avgörande för klimatet på den inhemska parlamentariska arenan utpekas valresultatet från september år 2014. Socialdemokraterna formulerar det som att Sverigedemokraterna – efter att ha förskansat sig ca 13 procent av mandatplatserna – tog sig friheten att ställa ”ultimativa krav till resten av parlamentet. Det var ett parti som skulle få avgöra huruvida en regerings budget skulle fällas eller inte. Det var ett nytt läge” (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 4-5). Även Folkpartiet ansluter sig till denna hållning och pekar ut Sverigedemokraternas ”

unik[a] vågmästarposition” (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 83). Sverigedemokraterna själva utnämner sig till de enda verkliga vinnarna i valet (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 6, 27).

Landet fick se prov på Sverigedemokraternas vågmästarroll när partiet satte sig på tvären och hindrade regeringens budgetproposition från att kunna godtas av riksdagen (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 30, 61). Socialdemokraterna, Centerpartiet, Folkpartiet och Moderaterna uttrycker sig alla i debatten som att det är Sverigedemokraternas ambition att skapa *kaos* i riksdagen. Den politiska situationen pekas ut som fundamentalt sällsam (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 4, 6, 21, 61, 63, 82-83).

Under partiledardebatten uttrycker både Anna Kinberg Batra och Stefan Löfven en skepsis mot Sverigedemokraternas elementära samhällssyn. Löfven ifrågasätter partiets demokrativärdering och menar att Sverigedemokraterna ”tror egentligen inte på demokratin” (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 7). Kinberg Batra förklarar att Moderaternas avståndstagande mot partiet beror på att Sverigedemokraternas tillvägagångssätt ses som inhumant och Annie Lööf framhåller partiet som opålitligt (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 21, 62).

Sammantaget kan det behov av en överenskommelse som uttrycks i partiledardebatten summeras genom två avgörande förutsättningar. Först står faktumet att ett parti med ca 13 procent av befolkningens röster hamnade i en position med möjlighet att diktera över resterande del av parlamentet. Därtill framgår att situationen blev ytterligare problematisk genom att Sverigedemokraternas grundläggande värderingar ej harmoniserar med resterande del av riksdagspartierna – en andra anledning till upplevelsen av Decemberöverenskommelsens nödvändighet.

5.3.2 Syftet med Decemberöverenskommelsen

Det primära syftet med överenskommelsens stiftande – signalerat i partiledardebatten – är en strävan efter stabilitet och långsiktighet i styrande av landet Sverige. De deltagande parterna önskar minimera risken för parlamentariskt haveri (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 2, 5, 56, 61-62). Decemberöverenskommelsen anses göra detta genom att avtalet befäster vedertagen praxis för svensk negativ parlamentarism. Centerpartiet framhåller hur överenskommelsen stadgar att det dominerande alternativet ska få möjlighet att styra. Löfven pointerar att detta – enligt svensk sed – ska kunna ske genom en minoritetsregering med stöd i riksdagen (Riksdagsprotokoll, 2015, 4, 56).

Utöver skapandet av politisk stabilitet betonar involverade partiledare att överenskommelsen tillåter ett fokusskifte inom riksdagen. Statsminister Löfven uttrycker en önskan att ”flytta fokus från spelet och taktiken till sakpolitiken” (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 2). Genom beståndet av spelregler syftar Decemberöverenskommelsen till att skänka politikerna möjligheten att strida om sakfrågor – ej parlamentariskt maktspel. I debatten betonas hur hösten år 2014 kom att färgas av politisk taktik snarare än dess innehåll, varför möjligheten till att

koncentrera diskussionen till faktiska sakfrågor ses som synnerligt angelägen (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 3, 18, 56, 61-62).

5.3.3 Negativa egenskaper hos Decemberöverenskommelsen

Föga förvånande är Sverigedemokraternas förhållningssätt till Decemberöverenskommelsen allt annat än positivt. Kritiken grundas i ett antal olika aspekter av överenskommelsen. Mattias Karlsson beskriver Decemberöverenskommelsen som en ”teknisk maktkartell som innebär att en minoritet ska kunna styra över en majoritet, i strid med grundprinciperna för demokratin” (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 6). Sverigedemokraterna anklagar alltså Decemberöverenskommelsen för att strida mot principerna för demokrati genom att Karlsson menar att överenskommelsen ger en minoritet rätten att styra över en majoritet. Karlsson lyfter att rådande situation – då regeringen endast representerar 38 procent av den röstande befolkningen – är just ett sådant tillstånd (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 28, 62).

Ytterligare kritik vänds mot Löfvens agerande då statsministern annonserat att extraval skulle komma att utlysas, vilket sedan motverkades av Decemberöverenskommelsen. Karlsson framhåller detta som att Löfven sviker väljarna i dessas rätt att säga sitt om rådande politisk situation (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 5).

Inte enbart Socialdemokraterna med Stefan Löfven i spetsen står som föremål för Sverigedemokraternas kritik. Karlsson ifrågasätter även Moderaternas handlande beträffande inträdandet i avtalet. Opponerandet mot Moderaternas agerande grundas främst i att Sverigedemokraterna hävdar att Moderaterna bristfälligt företräder sin väljarskara genom deltagandet i överenskommelsen med resterande allianspartier och regeringen. Moderaterna klandras för att varken hörsamma sina väljares önskan om extraval efter september år 2014, restriktivare invandringspolitik eller potentiellt samarbete mellan Moderaterna och Sverigedemokraterna (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 20-21). Sverigedemokraterna kritiserar Anna Kinberg Batra för att ”agera dörmatta åt Stefan Löfven” (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 21).

I kontrast till påståendet om att Decemberöverenskommelsen innebär att övriga deltagande partier lägger sig platta för Stefan Löfven understryker Alliansen att regeringen under sin tid vid makten kommer att möta en stark opposition. Allianspartierna betonar att överenskommelsen enbart innebär ett bevästande av spelreglerna för parlamentet – i sakfrågorna kvarstår en klar olikhet (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 22, 56, 62, 79). Löf fastställer att ”[v]änsterregeringen kommer att möta en stark och samlad opposition från Alliansens fyra partier” (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 56).

Relevant för sammanhanget är även att Vänsterpartiet – den andra part som står utanför överenskommelsen – snarare än att kritisera Decemberöverenskommelsen framhåller fördelar med denna. Jonas Sjöstedt betonar att han välkomnar överenskommelsens medförande av att låta politiken handla om faktiskt innehåll

och att Sverigedemokraternas inflytande i riksdagen begränsas genom avtalet (Riksdagsprotokoll, 2015, s. 67).

6 Analys och diskussion

I analysen och diskussionen nedan återkopplas enbart till information som redan behandlats i uppsatsen. Mot bakgrund av detta och med avsikt att främja textens tillgänglighet dubbelrefereras ej i det följande. (För fullständig informationshänvisning se kapitel 4 *Teoretisk referensram* och kapitel 5 *Empirisk undersökning*.)

6.1 Analys – Lewins *demokratiska ansvarsutkrävande*

Låt oss för ett ögonblick stanna upp och minnas de nyckelelement som inledningsvis identifierades för Leif Lewins idé om demokratiskt ansvarsutkrävande. Dessa formulerades i tre huvudpunkter; väljarnas möjlighet att hålla politiker till svars genom att valresultat ger *reell inverkan på sammansättningen av regering och opposition*, väljarnas möjlighet att urskilja *distinkta ståndpunkter* mellan partier och att breda överenskommelser medför *risken att endast mindre rotationer inom regeringen uppstår efter val*. I det följande kopplas Decemberöverenskommelsens premisser till just dessa nyckelelement i sökandet efter svaret på varför överenskommelsen är demokratiskt (o)försvarbar. Innehållet för resonemanget är direkt anknutet till de tre komponenter av Decemberöverenskommelsen som studerats; behovet av dess *uppkomst*, dess *syfte* och eventuella *negativa egenskaper*.

6.1.1 Överenskommelsen och ansvarsutkrävande genom valhandlingen

Decemberöverenskommelsens utmanande av väljarskarans suveränitet på valdagen kan tolkas som vilade på två premisser. Faktumet att hela sex partier valt att skriva under överenskommelsen är anmärkningsvärt – vilket av Sverigedemokraterna framhållits som en *negativ egenskap* hos överenskommelsen. Detta får konsekvenser för den möjlighet väljarskaran har att utkräva ansvar hos politiska representanter genom att de valalternativ som står utanför överenskommelsen är ytterst begränsade. Att som väljare söka avlägsna Decemberöverenskommelsen innebär i praktiken ett tvång att rösta på antingen Sverigedemokraterna eller Vänsterpartiet – de två parter som står utanför avtalet. Detta kan stå i potentiell

konflikt till den övriga politik som väljare förespråkar. Decemberöverenskommelsens egenskap av att innefatta en bred partiskara kan därför ses som en anledning till att den skulle vara demokratiskt oförsvarbar – givet att möjligheten att rösta på en part utanför överenskommelsen är mycket begränsad (detta förutsätter givetvis att väljaren i huvudsak är intresserad av att rösta på något av de åtta riksdagspartierna).

Den andra aspekten av Decemberöverenskommelsen som berör folkets möjlighet till ansvarsutkrävande genom valhandlingen är överenskommelsens varaktighet. Att de delaktiga partierna beslutat att överenskommelsen ska gälla till och med valdagen år 2022 är ytterst intressant. Om de inkluderade istället hade valt att låta överenskommelsens livslängd vara endast till kommande val – år 2018 – hade väljarnas möjlighet att undkomma Decemberöverenskommelsen inte på samma vis reducerat till att rösta på Sverigedemokraterna eller Vänsterpartiet. Varaktigheten över två mandatperioder är alltså helt central i resonemanget kring Decemberöverenskommelsens (o)försvarbarhet.

Resonemanget ovan har behandlat folkets möjlighet till ansvarsutkrävande vid de val som sker på regelbunden rutin. I sammanhanget är det emellertid relevant att även fälla en kommentar kring det uteblivna extravalet år 2015 – vilket i det empiriska materialet presenterats som en *negativ egenskap* i uppställandet av överenskommelsen. Även detta kan betraktas som en bristfällighet beträffande folkets möjlighet till ansvarsutkrävande hos representerande politiker. Denna tolkning återfinns hos Sverigedemokraternas kritiserande av Löfvens återkallande av informationen att ett extraval skulle utlysas och äga rum i mars år 2015. Överenskommelsen innebar att den politiska situationen kom att hanteras inom parlament och regering – utan folkets möjlighet till påverkan på beslutet. Detta stipulerar den varningsflagga Lewin höjer gällande breda politiska överenskommelsers tendens att reducera folkets självbestämmanderätt – en indikation på att Decemberöverenskommelsen kränker centrala värderingar för den representativa demokratin.

Kan hända att Lewin skulle påstå att man ej ännu behöver dra alltför höga växlar kring Decemberöverenskommelsens betydelse för den svenska demokratin då författaren framhåller att överenskommelser på den svenska politiska arenan tenderar att brytas och luckras upp. Om så ej skulle vara fallet kan avsnittet ovan sammanfattas i påståendet att Decemberöverenskommelsen är demokratiskt oförsvarbar just ur aspekten att ”framgångsrik samarbetspolitik står i konflikt med det grundläggande demokrativärdet att medborgarna ska vara suveräna på valdagen” (Lewin, 2002, s. 31).

6.1.2 Överenskommelsen och urskiljande av distinkta politiska ståndpunkter

Avgörande för resonemanget kring detta nyckelelement är det faktum att premisserna för Decemberöverenskommelsen ställts upp först efter att det nationella valet ägt rum. Detta innebär att träffandet av överenskommelsen inte var öppet för granskning för väljarskaran innan denna valt hur den skulle avlägga sin

röst. Därmed kan tolkningen göras av Decemberöverenskommelsen som demokratiskt oförsvarbar även ur aspekten att folket hindrats ifrån att på förhand ta ställning till distinkta politiska alternativ. Denna tolkning spåds på av faktumet att Decemberöverenskommelsen upprättades bakom lyckta dörrar.

Med nödvändigheten att på förhand urskilja distinkta politiska ståndpunkter mellan partier följer – enligt Lewin – möjligheten för folket att på förhand ha en tydlig uppfattning om vilken regeringsbildning som är aktuell vid olika valresultat. Förvisso var detta valresultat kanske något av en chock för den svenska demokratin, ändock kan en anmärkning göras för hur Decemberöverenskommelsen bestrider det inneboende utfallet av valresultatet. Överenskommelsen hämmade Sverigedemokraterna att ha det inflytande på regeringsbildning och framläggande av dess budget som partiet skulle ha haft om de sex partierna inte valt att ingå ett avtal. Mot bakgrund av den teoretiska utgångspunkten kan denna omständighet tolkas som en förskjutning av makt från folket till parlamentet (de partier som ingår i Decemberöverenskommelsen) – en kränkning av invånarnas (i synnerhet Sverigedemokraternas väljares) politiska makt. Ytterligare ett skäl till varför Decemberöverenskommelsen – mot bakgrund av Leif Lewins teoretiska utgångspunkter – är att klassa som demokratiskt oförsvarbar.

6.1.3 Överenskommelsens betydelse för demokratins spelregler

I utredandet av varför Decemberöverenskommelsen är demokratiskt (o)försvarbar går det inte att undvika ett resonemang kring vilken typ av överenskommelse denna stipulerar. Presentationen av de empiriska resultaten ovan – beträffande överenskommelsens *syfte* – förklarar hur avtalet snarast befäster rådande praxis. Beaktat överenskommelsens innehåll är den alltså inte att anse som ett revolutionerande sakpolitiskt samarbete mellan regering och opposition (givetvis med reservation för att Decemberöverenskommelsen ringar in specifika områden för samtal och koherens). Denna omständighet innebär att Decemberöverenskommelsen inte är att jämföra med t.ex. Alliansens sakpolitiska samarbete, utan att se på som just ett befästade av Sveriges demokratiska spelregler.

Att Decemberöverenskommelsen snarast formulerar utgångspunkter för den svenska parlamentarismen är avgörande för diskussionen kring dess betydelse för relationen mellan opposition och regering. Centralt är att allianspartierna bemöter Sverigedemokraternas kritik – att dessa valt att lägga sig platta för Löfven – med att påpeka att oppositionen står i fortsatt sakpolitisk kontrast till sittande regering. Decemberöverenskommelsens tillåtande av att skifta fokus från hur det politiska spelet ska utkämpas till faktiskt sakinnehåll talar för att avtalet är att betrakta som demokratiskt försvarbart. Uttalandet görs mot bakgrund av Lewins befästade av att en politikers yttersta funktion – som agent – är att representera folket – i egenskap av principal. Decemberöverenskommelsens *uppkomst* ur behovet av ett besegrande av det sakpolitiska vakuum som riksdagspartierna givit uttryck för efter valet i september år 2014, indikerar att överenskommelsen är rättfärdigad genom att tillåta faktisk sakfrågerepresentation i relationen mellan agent och principal.

Relevant i sammanhanget är emellertid även Decemberöverenskommelsens underlättande för livsdugligheten hos minoritetsregeringar. Villkoret att överenskommelsen uttalat syftar till att värna om den svenska traditionen av minoritetsregeringar korresponderar ytterst till Lewins anmärkning på hur politiska överenskommelser – i skymundan från folket – kan ha signifikant påverkan på demokratins spelregler. Decemberöverenskommelsens underlättande av en fortsatt tradition av minoritetsregeringar skulle kunna hänföras till den teoretiska utgångspunktens antagande att politiska samarbeten tenderar att försvåra folkets insikt om vilken regering som blir aktuell givet ett visst valresultat. Detta mot bakgrund av att de rutiner för röstningsförfarande gällande statsministerkandidat och dennes budgetproposition som formuleras i överenskommelsen innebär en förskjutning av inflytande på regeringsbildning från folket till parlamentet. Återigen antydanden på en reduktion av befolkningens självbestämmanderätt – varför överenskommelsens demokratiska försvarbarhet utifrån detta teoretiska perspektiv kan ifrågasättas.

6.2 Analys – Lijpharts *konsensusdemokrati*

Innan resonemanget om hur överenskommelsen kan tolkas – ur skenet av Lijpharts tankegångar – är det återigen lämpligt att blicka tillbaka i uppsatsen. Denna gång till de nyckelelement som inledningsvis identifierades för Arend Lijpharts idé om konsensusdemokratin. Dessa formulerades i fyra huvudpunkter; partiöverskridande överenskommelsers positiva tillskott genom *rättvisande åsiktsrepresentation* och *långsiktig politisk stabilitet*, strävan efter *maktbalans mellan regering och opposition* samt antagandet att *koalitionsregeringar lättare förändras efter befolkningens preferenser*. I det följande kopplas Decemberöverenskommelsens premisser till just dessa nyckelelement i sökandet efter svaret på varför överenskommelsen är demokratiskt (o)försvarbar. Innehållet för resonemanget är direkt anknutet till de tre komponenter av Decemberöverenskommelsen som studerats; behovet av dess *uppkomst*, dess *syfte* och eventuella *negativa egenskaper*.

6.2.1 Överenskommelsen och åsiktsrepresentation

En inledande kommentar bör fällas kring Decemberöverenskommelsens möjliggörande för den rödgröna regeringen – under ledning av statsminister Löfven – att behålla sin position som just regering. Spekulationer kring vilken regeringsbildning som blivit aktuell vid ett extraval faller visserligen utanför omfånget för denna uppsats. Ändock är det värt att beakta att Decemberöverenskommelsen möjliggjorde att Sverige fick en regering sammansatt av enbart två partier, representerande ca 38 procent av folkets röster (Valmyndigheten, 2014). Detta påvisar ett direkt uppfyllande av överenskommelsens *syfte* – att underlätta för minoritetsregeringar – vilket går stick i stäv med Lijpharts uppfattning om att breda koalitionsregeringar främjar

möjligheten till rättvisande åsiktsrepresentation. Givet överenskommelsens främjande av minoritetsregeringar och dess hindrande av att låta ett extraval kunna resultera i en ny alliansregering – med vidare partiomfång – finns skäl att betrakta avtalet som demokratiskt oförsvarbart. Detta går i linje med en del av det Sverigedemokraterna framhållit som *negativa egenskaper* hos överenskommelsen – att den innebär tillåtandet av en minoritet att styra över en majoritet.

Möjligt är att rakt motsatt förhållande till det ovanstående skulle kunna framhållas. Med hänsyn till att en minoritetsregerings överlevnadsduglighet till viss del är avhängig dess förmåga till att söka stöd hos övriga partier, kan det hävdas att minoritetsregeringar främjar uppställandet av politiska kompromisser. Minoritetsregeringars nödvändiga lyhördhet för oppositionspartiets uppfattningar skulle kunna tolkas som ett främjande av den politiska åsiktsrepresentationen – en anledning till varför Decemberöverenskommelsen är att betrakta som demokratiskt försvarbar. Denna tolkning bekräftas genom fastställandet att överenskommelsen *syftar* till att gagna den statsministerkandidat och det budgetförslag som representerar den största partikonstellationen.

Beträffande representationen av det svenska folkets åsikter går det inte att blunda för hur uppställandet av Decemberöverenskommelsen innebar en kraftig minskning av Sverigedemokraternas roll som vågmästare, gällande budgetfrågan. Detta stipulerar – oavsett uppfattning om partiets politiska ståndpunkter – hur överenskommelsen möjliggjorde ett förbiseende av åsikter hos representanter för ca 13 procent av den röstande befolkningen. Detta hämmande av åsiktsrepresentation av över en tiondel av väljarskaran indikerar att Decemberöverenskommelsens demokratiska försvarbarhet kan ifrågasättas.

6.2.2 Överenskommelsen och långsiktig politisk stabilitet

Som framgår ovan framhålls värdet i att politiska överenskommelser och samarbeten bäddar för långsiktig politisk stabilitet, som ett av konsensusdemokratis nyckelelement. Att *uppkomsten* av Decemberöverenskommelsen motiveras av just avsaknaden av politisk stabilitet i den sällsamma situationen efter valet i september år 2014, talar för tolkningen att överenskommelsen är demokratiskt försvarbar – genom att den rådde bot på rådande sakpolitiskt vakuum. Intressant för detta sammanhang är även att delaktiga parter valde att låta överenskommelsen gälla till år 2022. Att låta Decemberöverenskommelsen gälla under (minst) två mandatperioder ger uttryck för en strävan efter långsiktig hållbarhet på den politiska arenan. Överenskommelsens *syfte* att skänka stabilitet även på lång sikt ger ytterligare anledning till att argumentera för avtalets politiska försvarbarhet – givet aktuell teoretisk utgångspunkt.

6.2.3 Överenskommelsen och maktbalans mellan regering och opposition

Decemberöverenskommelsens betoning av att vissa politiska områden i synnerhet gynnas av samtal och diskussion (mellan deltagande parter) indikerar att avtalet stimulerar samarbete mellan regering och opposition. Även faktumet att överenskommelsen förkroppsligar en dialog mellan regeringen och allianspartierna – om hur den parlamentariska situationen efter valet i september år 2014 skulle hanteras – påvisar hur avtalet fört med sig en något ökad maktharmoni. Detta styrks även genom att det är högst osannolikt att allianspartierna skulle ingå en sådan överenskommelse om denna inte innebar någon form av främjande för dessa partiers hjärtefrågor. Med utgångspunkt i Lijpharts konsensusdemokrati talar en förhöjd samklang mellan opposition och regering för att överenskommelsen ska tolkas som demokratiskt försvarbar.

Rimligt att notera är dock att överenskommelsen i sig inte förtäljer hur områdena för politiskt samtal ska behandlas i detalj. Ovissheten kring sakkpolitiken försvårar analysen av maktbalansen mellan regering och opposition. Allianspartiernas betoning – under partiledardebatten – av att Decemberöverenskommelsen *syfte* enbart är att befästa spelregler för demokratin talar för att avtalet inte innebär en sådan politisk koherens som Lijphart förespråkar. Istället utmanas åsiktsharmonin genom att allianspartierna betonar målmedvetenheten i att strida mot regering i sakkpolitiska detaljfrågor.

6.2.4 Överenskommelsens betydelse för demokratins spelregler

Likt för vad som lyfts ovan beträffande Decemberöverenskommelsens betydelse för befolkningens åsiktsrepresentation är det även i detta avsnitt centralt att lyfta överenskommelsens *syfte* som underlättande för minoritetsregeringar. Då det eftersträvansvärda – enligt Lijphart – är breda koalitionsregeringar inkluderande så många partier som möjligt, finns anledning att resonera kring överenskommelsens oförsvarbarhet. Anledningen till denna oförsvarbarhet återfinns inte enbart i att överenskommelsen möjliggjorde överlevnaden av en regering med enbart två partier. Ytterligare argument för att överenskommelsen ej är demokratiskt försvarbar återfinns i omständigheten att Sverigedemokraterna och Vänsterpartiet står utanför avtalet – ett utmanande av Lijpharts idé att det är önskvärt att inkludera *alla* partier för samtal. (Beaktansvärt är dock att sex av åtta riksdagspartier – en majoritet – innefattas av överenskommelsen och därmed ger sitt godkännande till ett bildande av en rödgrön minoritetsregering, vilket istället befäster ett demokratiskt önskvärt inkluderande.)

Det hittills förda resonemanget kring hur frågan om varför Decemberöverenskommelsen är demokratiskt (o)försvarbar kan besvaras med utgångspunkt i Arend Lijpharts teori om konsensusdemokrati, har utgått ifrån att samtliga partier (och därmed dess väljare) ska ha rätt att tillmätas samma grad av inflytande. I sitt förespråkande av att så många partier som möjligt ska inkluderas i

samarbeten och skänkas möjlighet till politisk påverkan faller emellertid Lijphart en iögonfallande kommentar om antidemokratiska partier. En bedömning kring hur Sverigedemokraterna etiskt bör värderas som parti faller utanför denna uppsats. Värt att uppmärksamma är dock att både Kinberg Batra och Löfven i partiledardebatten ifrågasätter Sverigedemokraternas elementära samhällssyn. Formulerandet av Decemberöverenskommelsen skulle därmed kunna korrespondera till Lijpharts idé om att upplevelsen av inre hot – t.ex. i form av antidemokratiska partier – tenderar att frammana partiöverskridande samarbeten. Detta korresponderar till att behovet av överenskommelsens *uppkomst* – i partiledardebatten – formulerats som nödvändigheten att hindra parlamentariskt sammanbrott. *Om Sverigedemokraterna* – av de partier som skrivit under överenskommelsen – betraktas som ett internt hot i form av ett antidemokratiskt parti, skulle även detta ge en anledning till att Decemberöverenskommelsen är att betrakta som demokratiskt försvarbar.

6.3 Diskussion kring de två analyserna

I det ovan presenterade framgår att det – för vardera teoretisk utgångspunkt – finns anledningar att se Decemberöverenskommelsen som demokratiskt försvarbar likväl som demokratiskt oförsvarbar. Nedan förs en diskussion kring hur dessa anledningar skiljer sig åt beroende på om Lewins eller Lijpharts teoretiska utgångspunkter antas. Drivande av diskussionen är i huvudsak skillnaden i uppfattning om breda *politiska överenskommelsers innebörd* (se 4.3 *Jämförelse mellan Lewins och Lijpharts teoretiska utgångspunkter*).

6.3.1 Decemberöverenskommelsens demokratiska försvarbarhet

Den huvudsakliga anledningen att betrakta överenskommelsen som försvarbar ur Leif Lewins idé om demokratiskt ansvarsutkrävande, är överenskommelsens möjliggörande för faktisk politisk representation. Genom att skänka möjlighet att skifta fokus från parlamentariska spelregler till egentlig sakpolitik gav överenskommelsen oppositionen och regeringen möjlighet att agera just opposition och regering – med stridande för skilda sakpolitiska ståndpunkter.

Ett något liknande argument för Decemberöverenskommelsens försvarbarhet står att finna ur Arend Lijpharts perspektiv. Givet idén om den önskvärda konsensusdemokratin återfinns överenskommelsens främsta styrka i dess förmåga att skänka (långsiktig) stabilitet till parlamentet. Betonandet av nödvändigheten av blocköverskridande harmoni gällande beslutsfattande kring försvars- och säkerhetspolitik samt pensionssystemet, ska här också framhållas som en del av överenskommelsens rättfärdigande.

6.3.2 Decemberöverenskommelsens demokratiska oförsvarbarhet

Det avgörande skälet till att betrakta överenskommelsen som oförsvarbar – i ljuset av Lewin – är att avtalet innebär en reduktion av folkets självbestämmanderätt. Inskränkningen på befolkningens suveränitet består av att möjligheten till ansvarsutkrävande – att genom röstning avvärja Decemberöverenskommelsen – kraftigt avgränsats genom att de partier som står utanför avtalet är begränsat samt att överenskommelsen avses gälla över (minst) två mandatperioder. Förskjutningen av makt – rörande regeringsbildning godkännande av dennes budgetproposition – från folket till parlamentet, innebär även det en kränkning av väljarskarans överhöghet.

Beträffande utgångspunkterna för Lijpharts synsätt kan Decemberöverenskommelsen framhållas som oförsvarbar främst med anledning av dess hämmande av maximalt bred politisk åsiktsrepresentation. Hämmandet tar sig uttryck i avtalets främjande av minoritetsregeringar och det faktum att Sverigedemokraternas väljare begränsas det inflytande de tillskansat sig genom att partiet erhållit ca 13 procent av riksdagsmandaten.

Avsnittet ovan förklarar att Decemberöverenskommelsens oförsvarbarhet korresponderar direkt till en kränkning av det som utpekats som den *representativa demokratins kärna* för respektive teoretisk utgångspunkt.

6.3.3 Övergripande kommentar

Av att betrakta de två analyserna kan en gemensam nämnare dem emellan identifieras. Detta gäller betydelsen av att Decemberöverenskommelsen primärt fastställer utgångspunkter för demokratins spelregler – ej för detaljerad sakpolitik. Intressant är hur detta emellertid får avsevärt skilda konsekvenser – för besvarandet av frågan varför Decemberöverenskommelsen är demokratiskt (o)försvarbar – beroende på vilken teoretisk utgångspunkt som antas. I analysen av överenskommelsen mot bakgrund av Lewins utgångspunkter framhålls detta faktum som något positivt. Att överenskommelsen befäster spelregler men ej detaljerad sakpolitik tillåter en tydlig distinktion mellan opposition och regering att kvarstå. I resonemanget fört mot bakgrund av Lijpharts utgångspunkter är detta istället att betrakta som en negativ egenskap hos överenskommelsen. Att avtalet enbart formulerar ramar för parlamentarismen – men ej utförligt presenterar koherenta detaljfrågor – innebär att överenskommelsen inte medför förverkligandet av fullfjädrad sakpolitisk konsensus. Detta resonemang återspeglar tydligt den kontrasterande syn på *maktfluktuationer* och harmoni mellan opposition och regering som urskilts mellan Lewin och Lijphart.

7 Slutsats

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka kontroversen mellan breda politiska överenskommelser och idén om den representativa demokratin, genom att söka svaret på frågan *varför är Decemberöverenskommelsen demokratiskt (o)försvarbar?* I detta avsnitt besvaras denna frågeställning genom ett sammanfogande av de teoretiska resonemangen ovan, till tydliga skäl för Decemberöverenskommelsens demokratiska (o)försvarbarhet.

Den gemensamt centrala punkten som befäster Decemberöverenskommelsens demokratiska försvarbarhet är dess botande av ett sakpolitiskt vakuum. Överenskommelsen är *försvarbar* ur aspekten att den medför ett möjliggörande för sakpolitiska frågor att ta plats i parlamentet. Detta motiv till överenskommelsens försvarbarhet återfinns i analysen för de båda teoretiska utgångspunkterna.

Även tydliga skäl till att betrakta Decemberöverenskommelsen som demokratiskt *oförsvarbar* har förmedlats. Överenskommelsens oförsvarbarhet bottnar i avtalets kränkande av det som formulerats som demokratin mest centrala värden. Denna anledning till överenskommelsens oförsvarbarhet påträffas i resonemanget för de båda teoretiska utgångspunkterna – genom ett förklarande kring hur avtalet kränker möjligheten till *demokratiskt ansvarsutkrävande* respektive *inkluderande åsiktsrepresentation i formande av regering*.

Att värdera om Decemberöverenskommelsens försvarbarhet överväger dess oförsvarbarhet faller utanför omfånget för denna uppsats. Lämpligt är emellertid att belysa hur det som talar för överenskommelsens försvarbarhet stadgar själva utgångspunkterna för att kunna föra ett sakpolitiskt resonemang – dvs. framläggandet av ett spelbräde för partierna att fylla med sina sakpolitiska pjäser!

8 Uppslag för vidare forskning

Som tidigare har påpekats skedde uppställandet av Decemberöverenskommelsen nära samtiden för skrivandet av denna uppsats. Denna omständighet har medfört att de praktiska effekterna på den förda politiken inte har lämpat sig som studieobjekt för uppsatsen. Att ur ett längre perspektiv – genom att låta tiden ha sin gälla gång – studera vilken påverkan överenskommelsen får på den faktiskt förda politiken skulle vara ett intressant område att bedriva vidare forskning kring. En sådan studie skulle kunna kopplas till Lewins resonemang kring att överenskommelser i den svenska politiken tenderar att brytas och upplösas (Lewin, 2002, s. 22, 29-31).

Givet den partipolitiska utveckling som skett i Sverige de senaste 20 åren – med synnerligt fokus på Sverigedemokraternas framfart – skulle det även vara intressant att låta denna uppsats fungera som inspirationskälla för en vidare studie gällande den svenska parlamentarismen. I denna avhandling har utgångspunkterna för det svenska val- och partisystemet tangerats. Dessa ofullständiga resonemang skulle kunna lyftas som föremål för fortsatt forskning t.ex. ur aspekter rörande blockpolitikens inverkan på befolkningens möjlighet till variation av åsiktsrepresentation i riksdagen eller beträffande den inomparlamentariska hanteringen av Sverigedemokraterna som tredje största parti.

En brännande fråga i skrivande stund är mobiliseringen av de flyktingar som söker etablera ett drägligt liv i Europa (Küchler, 2015). Idén om att majoritetsstyre är skadligt i en etniskt fragmenterad miljö skulle kunna sporra till ett studerande av Europeiska Unionens förutsättningar för fördjupat politiskt samarbete (Lijphart, 2012, s. 30-31). De uppslag för vidare forskning som väcks av den framlagda uppsatsen är onekligen många!

9 Referenser

- Aylott, Nicholas, 2014. "Why did Sweden's new government call an extraordinary election?" *OM MAKT OCH POLITIK On Power and Politics – Swedish politics in a comparative perspective* [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://maktochpolitik.wordpress.com/category/extra-val-2015> . Hämtdatum: 2015-05-19.
- Bergman, Torbjörn, 2011. "Parlamentarism", i Mattson, Ingvar & Olof Petersson (red.), *Svensk författningsspolitik*. 3 uppl. Stockholm: SNS förlag, s. 138-155.
- Bäck, Hanna, 2010. "Den svenska regeringsbildningen i ett jämförande perspektiv", i Hermansson, Jörgen (red.), *Regeringsmakten i Sverige: ett experiment i parlamentarism 1917-2009*. 1 uppl. Stockholm: SNS förlag, s. 33-55.
- Davidsson, Lars, 2014. "Hur negativ är den svenska parlamentarismen? – överlevnadsstrategier i riksdagen efter 2014 års val", *POLITOLOGERNA Statsvetenskaplig analys av svensk politik* [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://politologerna.wordpress.com/2014/08/19/hurnegativ-ar-den-svenska-parlamentarismen-overlevnadsstrategier-i-riksdagen-efter-2014-arsval/> . Hämtdatum: 2015-05-07.
- Decemberöverenskommelsen, 2014. *Överenskommelse* [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.socialdemokraterna.se/upload/December%C3%B6verenskommelsen.pdf>. Hämtdatum: 2015-05-04.
- Enroth, Henrik, 2014. "Representation och kartellisering", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, vol. 116, nr. 1, s. 149-158.
- Esaiasson, Peter, 2002. "Den representativa demokratin som det goda styrelseskicket", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, vol. 105, nr. 3, s. 208-213.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson & Lena Wängnerud (red.), 2012. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik.
- Franzmann, Simon T., 2011. "Competition, contest, and cooperation: The analytic framework of the issue market", *Journal of Theoretical Politics*, vol. 23, nr 3, s. 317-343.
- Gallagher, Michael, Michael Laver & Peter Mair, 2011. *Representative government in modern Europe*. 5 uppl. Maidenhead, Berkshire: Mcgraw Hill Higher Education.
- Hagevi, Magnus, 2014. "Kartellisering i nytt ljus: Slutsatser", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, vol. 116, nr. 1, s. 159-169.
- Hellström, Johan, Hanna Bäck & Daniel Walther, 2014. "Varför blir det nyval?", *OM MAKT OCH POLITIK On Power and Politics – Swedish politics in a comparative perspective* [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://maktochpolitik.wordpress.com/2014/12/05/varfor-bli-det-nyval/> . Hämtdatum: 2015-05-19.

- Hermansson, Jörgen & Thomas Persson, 2010. ”Att regera under parlamentarism”, i Hermansson, Jörgen (red.), *Regeringsmakten i Sverige: ett experiment i parlamentarism 1917-2009*. 1 uppl. Stockholm: SNS förlag, s. 9-32.
- Jungar, Ann-Cathrine, Torbjörn Bergman & Johan Hellström, 2015. ”Och sen då – efter decemberöverenskommelsen 2014?”, *OM MAKT OCH POLITIK On Power and Politics – Swedish politics in a comparative perspective* [Elektronisk]. Tillgänglig :<https://maktochpolitik.wordpress.com/2015/01/22/och-sen-da-efter-decemberoverenskommelsen-2014/>. Hämtdatum: 2015-05-07.
- Katz, Richard S. – Peter Mair, 2009. ”The Cartel Party Thesis: A Restatement”, *Perspectives on Politics*, vol. 7, nr. 4, s. 753-766.
- Kristdemokraterna, 2015. *Ebba Busch Thor ny partiledare för Kristdemokraterna* [Elektronisk]. Tillgänglig:<https://www.kristdemokraterna.se/Media/Nyhetsarki/v/EbbaBusch-Thor-ny-partiledare-for-Kristdemokraterna/>. Hämtdatum: 2015-05-02.
- Küchler, Teresa, 2015. ”EU-kommissionen lirkar med motståndet mot EU-flyktingkvoter”, *Svenska Dagbladet*, 2015-05-12.
- Lewin, Leif, 2002. *”Bråka inte!”: om vår tids demokratisyn*. 2 uppl. Stockholm: SNS förlag.
- Lewin, Leif, 2007. *Democratic accountability: why choice in politics is both possible and necessary*. 1 uppl. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Lijphart, Arend, 1968. *The politics of accommodation: pluralism and democracy in the Netherlands*. 1 uppl. Berkeley: University of California Press.
- Lijphart, Arend, 2012. *Patterns of democracy: government forms and performance in thirty-six countries*. 2 uppl. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Om Makt och Politik, 2014. *Välkommen till vår nya blogg* [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://maktochpolitik.wordpress.com/2014/08/17/valkommen-till-var-nya-blogg/>. Hämtdatum: 2015-05-19.
- Persson, Thomas, 2010. ”De parlamentariska regeringarnas sociala och politiska förankring”, i Hermansson, Jörgen (red.), *Regeringsmakten i Sverige: ett experiment i parlamentarism 1917-2009*. 1 uppl. Stockholm: SNS förlag, s. 56-83.
- Philip, Mark 2009. ”Delimiting Democratic Accountability”, *Political Studies*, vol. 57, nr. 1, s. 28-53.
- Politologerna. *Om* [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://politologerna.wordpress.com/om/>. Hämtdatum: 2015-05-19.
- Riksdagen a. *Protokoll 2014/15:45* [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/DokumentLagar/Kammaren/Protokoll/Protokoll_20141545Ondagen-H20945/?text=true. Hämtdatum: 2015-05-02.
- Riksdagen b. *Sverigedemokraterna* [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.riksdagen.se/sv/ledamoter-partier/Sverigedemokraterna/>. Hämtdatum: 2015-05-03.
- Riksdagsprotokoll, 2015. *Riksdagens protokoll 2014/15:45 Onsdagen den 14 januari* [Elektronisk]. <http://data.riksdagen.se/fil/6E5071CC-2B18-46CB-BE9F-26C353E04A14>. Hämtdatum: 2015-04-20.

- Stubbergaard, Ylva, 2002. "Det politiska deltagandets mångfald Demokratins behov av deltagande och deltagandets behov av demokrati", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, vol. 105, nr. 3, s. 201-207.
- Sverigedemokraterna, 2015. *Jimmies sjukskrivning förlängs* [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://sverigedemokraterna.se/jimmies-sjukskrivning-forlangs/>. Hämtdatum: 2015-05-03.
- SVT Nyheter, 2014. *En av tre: Decemberöverenskommelsen är odemokratisk*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/en-av-tre-overenskommelsen-ar-odemokratisk> . Hämtdatum: 2015-05-21.
- Teorell, Jan & Torsten Svensson, 2007. *Att fråga och att svara. Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber.
- Tv4 Nyheterna, 2014. *Batra: Därför gick vi med på överenskommelsen* [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.tv4.se/nyheterna/klipp/batra-d%C3%A4rf%C3%B6r-gick-vi-medp%C3%A5-%C3%B6verenskommelsen-3035442>. Hämtdatum: 2015-05-02.
- Valmyndigheten, 2014. *Val till riksdagen – Röster* [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.val.se/val/val2014/slutresultat/R/rike/index.html> . Hämtdatum: 2015-05-13.

10 Bilagor

På följande sidor presenteras Decemberöverenskommelsen i sin helhet. Notera att överenskommelsen i sitt ursprungliga format saknar sidnumrering. I texten ovan används emellertid sidhänvisning till överenskommelsen. Innehållet för dessa referenser korresponderar till vad som presenteras på avtalets första respektive andra sida, enligt sidbrytning nedan.

ÖVERENSKOMMELSE

Socialdemokraterna, Moderaterna, Miljöpartiet, Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna har den 26 december 2014 träffat följande överenskommelse.

Sedan enkammarriksdagens införande har Sverige, med få undantag, styrts av minoritetsregeringar. Regeringsformen utgår också ifrån att Sverige ska kunna styras av en minoritetsregering. Det tar sig uttryck i att en statsminister inte behöver stöd från en majoritet av riksdagens ledamöter. En rad beslut har också fattats för att minoritetsregeringar ska kunna få igenom sina budgetar i riksdagen och därmed kunna genomföra sin ekonomiska politik. Samtidigt har Sverige också haft en politisk tradition av att samarbeta över blockgränsen i frågor där det är viktigt med långsiktighet.

De politiska förutsättningarna i Sverige gör att det är sannolikt att Sverige kommer att styras av minoritetsregeringar även de närmaste åren men att det blivit svårare än tidigare. Mot den bakgrunden gör vi en överenskommelse för att göra Sverige möjligt att regera.

Överenskommelsen innebär följande:

- Den statsministerkandidat som samlar stöd från den partikonstellation som är större än alla andra tänkbara regeringskonstellationer ska släppas fram.
- En minoritetsregering ska kunna få igenom sin budget.
- Utbrytningar ur budgeten ska inte vara möjliga.
- Överenskommelsen pekar ut tre politiska områden för samarbete och samtal.

De i överenskommelsen ingående partierna värdesätter den tradition vi haft i Sverige när det gäller blocköverskridande överenskommelser om försvars- och säkerhetspolitik samt pensionssystemet. Ett förändrat och försvårat säkerhetspolitiskt läge understryker vikten av samverkan kring försvars- och säkerhetspolitik.

När det gäller pensionsöverenskommelsen vill vi så snart som möjligt se till att arbetet i pensionsarbetsgruppen kan fortgå. Det är naturligt att Miljöpartiet, när det ingår i regeringen, har möjlighet att bidra och medverka i pensionsgruppens viktiga arbete.

Långsiktighet inom energiområdet är eftersträvänsvärt. Med start i februari kommer alla partier som slutit denna överenskommelse att delta i en Energikommission.

Med partikonstellation nedan avses partier som samverkar i regering eller om budgeten.

Vad avser formerna för riksdagens arbete är vi överens om att:

- Den statsministerkandidat som representerar den största partikonstellationen släpps fram vid omröstning om talmannens förslag. Det sker genom att övriga partier som står bakom denna överenskommelse lägger ned sina röster. Detsamma gäller vid omröstning om sittande statsminister efter ett val.
- Förslaget till rambeslut samt riktlinjer för den ekonomiska politiken från den partikonstellation som är störst släpps fram vid budgetomröstning i kammaren. Om det finns en risk för att förslaget annars skulle falla avstår övriga partier som står bakom denna överenskommelse från att delta i omröstningen. Detsamma gäller även vid beslut om ändringsbudget och vårproposition (inklusive riktlinjer för den ekonomiska politiken).
- Efter att förslaget till rambeslut har antagits gäller följande.

– Förslag till anslagsfördelning inom utgiftsområdena från den partikonstellation som vunnit omröstningen om rambeslutet släpps fram vid omröstning i kammaren. Det sker genom att övriga partier som står bakom denna överenskommelse inte lägger reservationer utan särskilda yttranden vid utskottsbehandlingen av anslagsfördelningen, och därefter avstår från att delta i omröstningen i kammaren.

– Den lagstiftning som krävs för att utgifter och inkomster ska falla ut på det sätt som framgår av den enligt ovan antagna statsbudgeten släpps fram vid omröstning i kammaren. Det sker genom att övriga partier som står bakom denna överenskommelse avstår från att delta i omröstningarna.

– Regeringen följer och verkställer riksdagens budgetbeslut. Utskottsinitiativ gällande lagförslag eller förslag till ändringsbudgetar som, om de antogs, skulle innebära förändrade inkomster eller behov av ökade eller minskade anslag i förhållande till den beslutade budgeten, läggs inte fram av övriga partier som står bakom denna överenskommelse.

- Inleda en översyn av gällande regelverk med uppgift att se över budgetprocessen, på basis av det arbete som genomfördes i budgetprocesskommittén och i förra mandatperiodens RO-översyn. Detta arbete sker inom ramen för en utredning.

Denna överenskommelse tillämpas för första gången i samband med att regeringen i april 2015 lägger fram vårpropositionen. Överenskommelsen gäller till och med valdagen 2022.